

Zgodovina društva

Kanal je bil med prvimi kraji na Primorskem, kjer se je zgodaj razvil čut za solidarnost in pomoč sočloveku ter njegovemu imetju v nesreči. Prav ta čut je pripeljal Kanalce že leta 1863 do ustanovitve Požarne straže, 15 let pozneje — vsaj po pisanih virih — pa do ustanovitve društva. To je drugo najstarejše gasilsko društvo na Primorskem. Pred njim je le še vipavsko gasilsko društvo, ki je bilo ustanovljeno leto poprej.

Društvo v svoji dolgi in pestri zgodovini ni bilo le strokovna organizacija za pomoč sočloveku v nesreči, pač pa središče, iz katerega je izžarevala in se krepila narodna zavest ne le gasilcev, temveč tudi ostalih tržanov. To je prihajalo do izraza zlasti v burnih časih nacionalnega osveščanja ter še posebej za časa italijanske okupacije in narodnoosvobodilnega boja.

Tudi v strokovnem pogledu je društvo doseglo zavidljivo raven in prejelo številna priznanja. Je bilo in je še danes eden izmed stebrov gasilstva na Goriškem. Njegov tehnični in strokovni vzpon je bil nagel.

Kanalski gasilci so zavihali rokave in pretežno z lastnim delom uredili svoj dom, njegovo okolico in prostore za organizirano društveno življenje. To društvo tudi danes ni vase zaprta strokovna organizacija, pač pa se njegova dejavnost prepleta in združuje z dejavnostjo drugih organizacij in društev v krajevni skupnosti.

Sporna stoletnica

Nemara so kanalski gasilci po krivici ob sloves najstarejše gasilske organizacije na Slovenskem. Zgodovina je to čast prisodila Metliki, ki je leta 1965 praznovala 100-letnico svojega gasilskega društva ter s tem tudi 100-letnico slovenskega gasilstva. V Kanalu so že leta 1863 ustanovili Požarno stražo. Ali je bila to tedaj le straža ali društvo, ni mogoče zanesljivo ugotoviti, ker je celoten društveni arhiv končal v ruševinah občinske hiše v Kanalu, kjer je bil društveni sedež. Hišo so razdejale italijanske topovske granate v prvi svetovni vojni. Zato je vse, kar se je ohranilo, le spomini, ki se prenašajo iz roda v rod. Leta 1926 je namreč umrl še zadnji ustanovitelj in prvi poveljnik Požarne straže v Kanalu, Peter Sovič.

Prav zato je zelo težko ali celo nemogoče zanesljivo ugotoviti, kdaj je požarna straža prerasla v društvo, če ni bila organizirana kot društvo že v samem začetku. Tu bi nas zavedli celo nekateri še obstoječi dokazi. Tak je na primer še danes ohranjeni društveni žig, ki so ga uporabljali vse do leta 1927, ko so italijanske oblasti prepovedale društveno delovanje. Čeprav je društvo obstajalo že več kot pol stoletja, je bil na žigu še vedno napis: Prostovoljna požarna straža Kanal.

To poraja misel, da ni šlo le za požarno stražo kot formacijo, ki bi bila odvisna, oziroma podrejena občini ali županu, pač pa, da je bilo to ime društva, ki je samostojno in na prostovoljni osnovi urejalo svoje delovanje. Tako ime je društvo po vsej verjetnosti nosilo že od vsega začetka. In prav ta začetek je sporen. Zgodovina gasilstva omenja, da so se po slovenskih deželah pred sto in več leti običajno kot zametki bodočih društev najprej osnovala požarne straže, ki so bile pod okriljem občine ali celo neposredno podrejene županu. To naj bi bila nekakšna policija, katere pristojnost je obsegala le področje varstva pred požari. Kanalski gasilski veterani pa po ustnih izročilih svojih prednikov trdijo, da je imela njihova požarna straža značaj društva že od vsega začetka.

Toda, čas se odmika, pisanih virov ni in malo verjetno je, da bo ta sporna zadeva kdaj razčiščena. Pač pa obstaja pisani vir, po katerem je bila v Kanalu ustanovljena Prostovoljna požarna straža kot društvo, ki navaja kot letnico ustanovitve mnogo poznejši datum — leto 1878. Pravkar omenjeni pisani vir je KAŽIPOT po pokneženi grofovini goriško-giradiščanski. I. letnik, ki ga je uredil in izdal leta 1894 Andrej Gabršček. Na strani 91, ki obravnava kanalsko županijo, med drugim piše: PROSTOVOLJNA POŽARNA STRAŽA. Ustan. 1878. Šteje 13 mož v polni uniformi. Poveljnik Anton Križnič, podpoveljnik Peter Sovič, tajnik Franc Carnelli. Torej ni nobenega dvoma, da od leta 1878 društvo uradno obstaja. Je pa v zgornji notici zanimiva ena podrobnost. Na omenjeni strani Gabršček navaja še tri kanalska društva. In za vsako je navedel natančen datum ustanovitve. Tako je na primer za dosti starejšo Narodno čitalnico zapisal, da je bila ustanovljena 7.

11. 1867. Zakaj je potem za Prostovoljno požarno stražo zapisal le letnico? Ali ni torej možno, da je kanalsko gasilstvo, organizirano kot društvo, vendarle starejše?

Čeprav bo ta vprašaj bržkone ostal, pomeni tudi uradno priznana letnica ustanovitve društva kanalskih prostovoljnih gasilcev za primorske razmere vsekakor priznanje.

Tudi v nadaljevanju našega zapisa kratke zgodovine Gasilskega društva Kanal se bomo morali naslanjati le na spomine in pričevanja gasilskih veteranov — ustna ali pisana — razen za povojno obdobje, ko so na voljo tudi arhivski viri. Zato ta zapis ne bo mogel biti popolna podoba razmer in dogodkov. Bo pa gotovo najbližje resnici in čas je že, da to, kar se je ohranilo, otmemo pozabi. Kako je pravzaprav prišlo do prvih zametkov gasilstva v Kanalu? Rodile so ga potrebe, človeške stiske in visok smisel za človeško solidarnost, za pomoč bližnjemu v nesreči.

Leta 1863 se je rodila Kanalska požarna straža

Vse to, in seveda tudi hiše tržanov, je potrebovalo organizirano varstvo pred požari, ki so bili spričo obilice uporabljenega lesa pri gradnji in zvečine slamnatih streh zelo pogosti ter cesto prave katastrofe za cele vasi. Iz teh razmer in potreb se je rodila leta 1863 Kanalska požarna straža, predhodnica poznejšega uradno ugotovljenega prostovoljnega gasilskega društva. Prvi poveljnik požarne straže je bil, kot že rečeno, domačin Peter Sovič.

Goriško glavarstvo je dalo požarni straži potrebno opremo. Ta oprema pa ni bila taka kot danes. Imeli so dve brizgalni, ki so ju poganjali na roko. Polnili so ju sproti z vodo, ki so jo prinašali v vedrih. Imeli so seveda še cevi, lestev in delovno orodje — cepine, varnostne pasove. Brizgalne in lestve so spočetka hranili v veži župnišča, pozneje pa skupaj z delovnim orodjem in oblekami v spodnjih prostorih občinske hiše.

Za patrona so si tudi kanalski gasilci izbrali Florijana, ki so ga vsako leto na njegov dan počastili s parado in gostijo. Sedež je društvo dobilo v spodnjih prostorih stare občinske hiše, ki je bila leta 1916 porušena. Pozneje je tam zrasla nova, večja stavba, kakršna je še danes.

Zanimiv je opis prvih začetkov delovanja požarne straže v brošuri Ludvika Zorzuta KANAL OB SOČI, iz katere prinašamo nekaj odlomkov:

Prostovoljna požarna straža je stopila na ulico. 20 mož v novi uniformi. Nosili so plave bluže s svetlimi gumbi, dolge hlače, nizke kape ali črne čelade. Na bluzi na levi strani so imeli pripet venec majhnih rdečih kroglic iz blaga, znak odlike. Tudi vojaki so se ponašali s podobnimi toda modrimi kroglicami na bluzah, ki so jim rekli znak dobrostrelcev, požarniki pa še sekirice z lepim, lakiranim ročajem, za pasom nož. Njihov poveljnik pa si je nadel svetlo čelado s kljunom ali z rogom, na vrhu ovenčan z rdečim žimnatim čopom, hlače z rdečo »štrihom« (črto) in sabljo. To je bilo za parado.

Poveljnik je včasih prihajal tudi na konju. Pri gašenju in pri vajah so nastopali v delovnih oblekah, vedno pa s svetlimi gumbi. Škornjev takrat še niso uporabljali. Požarna straža je imela še podpoveljnika, tajnika in blagajnika. Sami so plačevali po deset krajcarjev mesečne članarine, kar potrjuje, da so bili prostovoljni gasilci in še brez honorarjev in nagrad ...

Tu pa tam so se vozili na izlete, enkrat tudi do današnjega Mosta na Soči, na okrašenih vozovih z iskrimi konji in se sprostiti na veselicah, na plesu in pri gašenju naravne in srčne žeje ... Leta 1904 so se kanalski požarniki udeležili velikega gasilskega kongresa v Ljubljani, kjer so se sestale množice iz neštetihih društev, z njimi še sokoli v rdečih srajcah, v veliki manifestaciji organiziranega slovenskega gasilstva in z njim združenega nacionalnega pohoda ...

Starim kanalskim gasilcem je ostal še dolgo v spominu Dunaj, kjer so sodelovali leta 1913 na veliki paradi. Za dober nastop so bili pohvaljeni ter prav tako za njihove lepe paradne obleke. Starejši kanalski gasilci, med njimi Nini Medvešček-Petruc, Angel Vidič, Anton Vuga, Alfonz Garlatti, Izidor Gerbec, Kodelja Peter, Nini

Šuligoj, Leopold Lazar in drugi pripovedujejo zanimive zgodbe o prvih začetkih požarne straže. Na ljubljanskem kongresu so se Kanalci postavili v najlepši uniformi. Vsi so ponosno nosili na prsih znake dobrih strelcev. Stari trobentači znajo še danes kakor po notah zatrobiti vse klice, signale, alarme, konec požara. Ob nedeljah so imeli obhode z orodjem v Avčah, Ročinju, Gorenji vasi, Desklah. Šli so na proste vaje, trobentač pa jim je z rogom veselo plozal skozi vasi, danes tu, jutri tam, a niso gasili ognja, marveč le žejo ob bistrih studencih 'in tudi tam, kjer je bog enkrat ven roko molil. Kanalski veterani s cesarskimi medaljami so se nanje jezili, ker so bili pri procesijah za nebom vedno zadnji, pred njimi pa občinski možje, oficirji, pa gasilci.

Leta 1908 je stari gasilec društva Peter Vuga prejel za tridesetletno aktivno delovanje v gasilstvu zasluženo kolajno tedanjega cesarja Franca Jožefa, ki mu je bila podeljena v Kanalu z veliko slovesnostjo in sodelovanjem vsega gasilstva ter vojaščine. Leta 1882 je potoval skozi Kanal sam cesar Franc Jožef in si lahko predstavljamo parado gasilcev na trgu ...

Prva svetovna vojna in italijanska okupacija

Dolga desetletja se je kanalsko gasilsko društvo lepo razvijalo in uspešno kljubovalo rdečemu petelinu ter pomagalo ljudem ob raznih elementarnih nesrečah, dokler ni tega razvoja in delovanja prekinila prva svetovna vojna. Že leta 1915, po vstopu Italije v vojno z Avstrijo, so avstrijske vojaške oblasti izpraznile Kanal. Gasilci so se, kakor ostali Kanalci, razkropili na vse strani: v vojsko, v begunstvo. Vračali so se šele v letih 1919 in 1920, delovanje društva pa so obnovili leta 1921. Toda ne za dolgo. Konec leta 1927 so italijanske fašistične oblasti razpustile društvo. Ohranjen je dokument — Vabilo na društveno sejo — ki je bila bržkone zadnja za časa Italije. Vabilo nosi datum 3. september 1927 in se glasi:

»PROSTOVOLJNA POŽARNA STRAŽA« KANAL — CANALE D'ISONZO VABILO

K redni mesečni seji koja se vrši dne 4. septembra v navadnih prostorih in ob navadni uri s sledečim dnevnim redom:

- 1.) Pobiranje mesečnih doneskov*
- 2.) Poročilo blagajničarja o menjanju bonov in doneskov izvršenega dela raznim strankam*
- 3.) Stalna razdelitev moštva za vaje z orodjem*
- 4.) Razni predlogi*
- 5.) Slučajnosti*

Opozarja se društvenike, da se seje brez nikakih vzrokov vdeleže ter s tem po 5 tedenskem počitku zopetno društvo k novemu delu obude.

Canale d'isonzo, 3. IX. 1927.

Predsednik:

V. Križnič

Tajnik:

(podpis nečitljiv)

Ta dokument je zanimiv še zaradi nečesa drugega. V spodnjem delu vabila je v dveh stolpcih nanizanih razen tajnika in predsednika še osemnajst imen, očitno članov društva. Torej je imelo društvo tedaj 20 članov.

Imena so: Medvešček Ivan, Garlatti Miljutin Kovačič Franc, Vuga Peter, Kodelja Peter, Vidič Ciril, Garlatti Alfonz, Šuligoj Ivan, Čefarin Janko, Vuga Anton, Segalla Stanko, Stanič August st., Stanič August ml., Makarovič Franc, Vuga Josip, Lazar Leopold in Valentinčič Karl.

Na vabilu pod glavo je z roko napisano še: Določili obenem, da od oktobra dalje članarina 50 cent. več mesečno in stroga kazen odsotnosti. Ob prepovedi društva so Italijani zaplenili tudi vso njegovo imovino in med drugim motorno brizgalno, od katere so se gasilci poslovili s težkim srcem, saj so bile tedaj motorne brizgalne še redkost. Čez območje Kanala in daleč navzgor po Soški dolini so raztegnili svojo dejavnost vigili del fuoco (varuhi ognja) iz Gorice. Med narodno-osvobodilnim bojem so bili številni kanalski gasilci v partizanskih vrstah ali pa so pomagali narodno-osvobodilnemu gibanju z aktivnim delom na terenu. Po vojni, ko je zavel nov čas, so društvo spet obnovili in se zdaj v svobodi nenehno razvija. Prosti spon in polni delovnega zanosa so gasilci v obnovljenem društvu vedno pripravljeni varovati družbeno in zasebno imovino, kakor tudi življenja občanov in jim pomagati v nesreči. Pokojni poveljnik Franc Kovačič-Lezi je ob 90-letnici društva leta 1953 (Kanalci so šteli za rojstno leto njihovega gasilstva leto 1863 in so leta 1963 tudi že pripravili proslavo 100-letnice, ki pa ni obveljala) takole dejal:

»Po osvoboditvi smo društvo drugič obnovili z izdatno pomočjo naše ljudske oblasti, ki nas je opremila z motorko, uniformami in orodjem ter spet zaživel na braniku čuvajev naše skupne imovine, vedno pripravljeni nuditi bližnjemu našo pomoč«. Društvo je bilo predvsem po Kovačičevi zaslugi in pod njegovim poveljstvom obnovljeno v letu 1948.

Zlat, trajen spornim je zapustil zanamcem pokojni Ivan Medvešček-Nino (1882—1957), ki je dopolnil 51 let zveste gasilske službe in je s ponosom nosil naslov častnega člana z vsemi odlikovanji.

Uspešen začetek v novi Jugoslaviji

Po zadnji vojni je društvo kadrovsko in tehnično naglo napredovalo. Leta 1951 je prišel iz trimesečne gasilske šole v Medvodah Bogdan Berlot, čimer se je začela sistematična vzgoja kadrov. Prvič so v tistih letih izpeljali v društvu sistem tridelnega napada. Leta 1952 so dobili tudi prve izprašane gasilce.

Zastavljeno delo je z vso vnemo nadaljeval Anton Pušnar, ki je bil društveni poveljnik polnih dvanajst let — do leta 1966. Pušnar je v letih 1954—1955 organiziral in izuril prvo žensko mladinsko desetino na Primorskem. Z njo je društvo nastopilo razen v Kanalu še v Anhovem, na Jesenicah in drugod. Zlasti na Jesenicah so mlade gasilke požele za svoj brezhiben nastop nedeljeno priznanje občinstva in organizatorjev.

Tudi sicer so kanalski gasilci dosegali zlasti v letih 1954—1958 na vseh tekmovanjih v okviru tedanjega goriškega okraja in na medokrajnih tekmovanjih zelo visoke uvrstitve in celo mnoga prva mesta.

Ti uspehi pa niso prišli sami od sebe, pač pa je bil to sad neprestanih prizadevanj za strokovno vzgojo gasilcev. V tistih letih so organizirali dva tečaja za (izprašane gasilce za člane, mladince in mladinke ter pionirje. Tako so si pridobili prav vsi aktivni gasilci potrebno strokovno znanje in postali izprašani gasilci.

Največji uspeh v krepitvi materialne podlage za razvoj društva so dosegli kanalski gasilci v letih 1952 in 1953, ko so uredili plesni park, orodišče in drugo, saj so posamezniki žrtvovali celo do 150 prostovoljnih delovnih ur. V tistih časih so kamioni, polni gasilcev, vozili le-te na delo v gozd in drugam. Zaslužek pa so porabili za nakup orodja in opreme ter za urejanje gasilskega doma.

V nekem smislu so to delo nadaljevali v letu 1974, ko so obnovili prostore gasilskega doma in uredili v njem prostor za seje in drugo društveno delovanje ter posodobili opremo.

Razen strokovne usposobljenosti je eden izmed bistvenih pogojev za uspešno posredovanje pri gašenju ali drugih elementarnih nesrečah ustrezna gasilska oprema. Temu vprašanju je društvo posvečalo vseskozi veliko pozornost. Povedali smo že, kaj vse so sami storili in prislužili z lastnim delom. Poiskali pa so tudi

druge vire. Zato ni čudno, če je imelo društvo prvo motorno brizgalno poleg ostalega orodja in opreme že kmalu po prvi svetovni vojni

Po obnovitvi društvenega delovanja v letu 1948 možnosti za pridobitev opreme niso bile posebno rožnate. Zato so bili kanalski gasilci vsekakor prijetno presenečeni, ko so jim leta 1950 njihovi vrstniki iz Šoštanja podarili prvo ročno brizgalno in 80 metrov cevi. Dve leti pozneje jih je tedanja Okrajna gasilska zveza Gorica razveselila s podaritvijo prve motorne brizgalne.

Leta 1955 je dobilo društvo prvo vozilo. To je bil star angleški vojaški avtomobil Ford, ki so ga kupili od tedanje kanalske kmetijske zadruge ter ga sami preuredili za gasilske potrebe. Pri tem je imel največ zaslug mehanik-gasilec Zlatan Kovačič.

Prvo novo gasilsko vodilo je društvo kupilo leta 1963, v tem ko je dobilo leta 1973 kombinirano vozilo s cisterno za 1500 litrov vode ter prirejeno tudi za gašenje vnetljivih tekočin in električne napeljave pod napetostjo. To vozilo so izdelali sami novogoriški gasilci v njihovih delavnicah v tamkajšnjem gasilskem domu. In slednjič je društvo dobilo v novembru 1977 še orodno vozilo TAM 2000.

V letu 1978 so nadaljevali prizadevanja za posodobitev preostale opreme. Tako so zamenjali vse dosedanje platnene cevi z gumiranimi in imajo sedaj okoli 800 metrov takih cevi. Razen tega so letos dobili novo motorno brizgalno Rosenbauer in dvojne raztezalne lestve. Razpolagali pa so še z dvema motornima brizgalnoma, od katerih je ena montirana na cisterno, druga pa je prenosna.

Izvezeto iz brošure Miroslava Cenciča, Gasilstvo Kanal 1878- 1978, iz leta 1978.